

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 146 2025

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg

Berlin: Stefanie von Schnurbein

Göteborg: Åsa Arping

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Torbjörn Forslid

München: Joachim Schiedermaier

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius

Tartu: Daniel Sävborg

Umeå: Maria Jönsson

Uppsala: Torsten Pettersson

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Ingeborg Löfgren (uppsatser) och Tim Berndtsson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word via tidskriftens Publicera-sida: <https://publicera.kb.se/samlaren/about/submissions>. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Artiklarna i nästa årgång av *Samlaren* kommer att publiceras löpande online, allt eftersom de accepteras. De artiklar som publiceras före december 2026 kommer att ingå i *Samlaren* 2026. Sista inlämningsdag för recensioner är 1 september 2026. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <https://publicera.kb.se/samlaren/index>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften. Tidigare årgångar av tidskriften finner man här: <https://svelitt.se/samlaren/browse.html>.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–45–2

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2026

många spår Renman kan följa i sin framtida forskning.

Kristina Malmio

Fanny Sjö Dahl Lindgren, *Mellan förtrollning och avförtrollning: om vildmarksromantik i norrländsk litteratur*. Umeå universitet. Institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå universitet. Umeå, 2025.

Att studera tidigare marginaliserad eller styvmoderligt behandlad litteratur genom att ta avstamp i en beteckning som använts nedvärderande är ett spännande, men inte helt enkelt projekt. Syftet med Fanny Sjö Dahls avhandling *Mellan förtrollning och avförtrollning. Om vildmarksromantik i norrländsk litteratur* (2025) är att ”kritiskt undersöka och pröva begreppet vildmarksromantik, dess olika möjligheter, innebörder och användningsområden i en norrländsk litterär kontext”, vilket konkretiseras i de två frågeställningarna ”Hur har begreppet vildmarksromantik växt fram och etablerats historiskt?” och ”Hur kan de fenomen som begreppet vildmarksromantik ringar in förstås på nya sätt med hjälp av samtida ekokritiska perspektiv och idéer om modernitetens framväxt?” (s. 10). Ambitionen är alltså både en begrepps- och litteraturhistorisk kartläggning och en fördjudad förståelse för ett antal både äldre och nyare verk med vissa gemensamma vildmarksromantiska drag.

Studiens teoretiska utgångspunkter utgörs av ekokritik, postkolonial ekokritik och modernitetsforskning. Teoretiker som Ken Hiltner, Kate Rigby och Val Plumwood tas upp vad gäller det ekokritiska perspektivet och Huggan & Tiffin angående det postkolonialt ekokritiska. Dessutom fungerar Kerstin Ekmans roman *Rövarna i Skuleskogen* (1988) som teoretisk dialogpartner, när skildringar av förändrade relationer mellan människa och natur analyseras i de äldre texterna. Vad gäller modernitetsforskning anlitas främst Sven-Erik Liedman och Marshall Berman, men även Max Weber och hans begrepp *förtrollning* och *avförtrollning* är centrala, liksom i viss mån Johan Edlunds *återförtrollning*. Dessutom lyfts Horkheimer och Adornos beskrivning av den med upplysningen förknippade ontologiska separationen mellan natur och människa fram som viktig.

Själva analyserna i avhandlingen är disponerade i två delar. Den första är i sin tur indelad i två kapitel,

varav det första, ”Receptionen av norrlandslitteraturen runt förra sekelskiftet” har fokus främst på mottagandet i dagspressen av Pelle Molins novellsamling *Ådalens poesi* (postumt utgiven 1897) samt av hans så kallade epigoner – Alfhild Agrell, Maria Rieck-Müller och Valdemar Lindholm. Sjö Dahl Lindgren tar i analysen av receptionen avstamp i Plumwoods respektive Graham & Tiffins problematiseringar av dikotomin natur/kultur. I kapitel 2, ”Vildmarksromantik och dess betydelse”, studeras sekundärlitteratur om Norrlands litteraturhistoria och förekomsten av begreppet vildmarksromantik både i dagspress och i facktexter, som exempelvis studier om Molin och andra Norrlandsförfattare. Kapitlet visar hur begreppet vildmarksromantik varierat i betydelse, men framför allt haft en negativ laddning i litterära sammanhang, i bemärkelsen osann och lättviktig.

Den andra delen utgörs av eko- och modernitetskritiska närläsningar av själva skönlitteraturen. Kapitlet ”De som bor i skogen” behandlar de äldre verk som kommit att representera vildmarksromantiken – Molins *Ådalens poesi* (1897), Agrells novellsamling *Nordanfrån* (1898), Rieck-Müllers roman *Mellan haf och fjäll* (1901) och Lindholms novellsamling *När Skogen dör* (1901). Dessutom fungerar alltså Kerstin Ekmans *Rövarna i Skuleskogen* (1988) som dialogpartner i detta kapitel. Sammantaget pekar analyserna ut en samhälls- och modernitetskritisk aspekt i dessa litterära verk, som i hög grad tidigare negligerats eftersom de avfärdats som just vildmarksromantiska i negativ bemärkelse. Framför allt är det exploateringen av naturen som Sjö Dahl Lindgren menar problematiseras i berättelserna, bland annat genom skildringar av folketro och magiska väsen. Här framhålls att det inte handlar om en enkel idealisering av det förflutna eller idén att det går att vrida klockan tillbaka, utan att texterna implicit visar på andra tänkbara vägar.

I sista analyskapitlet, ”Spår av vildmarksromantik i samtida norrlandslitteratur”, behandlas nutida romaner, som knyter an till samma tradition: Stefan Spjuts *Stallo* (2012), Mats Söderlunds *Hotet* (2018), Kerstin Ekmans *Löpa varg* (2021) och Nina Wähäs *Testamente* (2019). Analyserna pekar på att skildringar av natur och magiska väsen även i dessa verk kan knytas till en slags modernitetskritik och att de skildrar alternativa, icke-hierarkiska sätt att se på relationen mellan natur och människa.

Därefter sammanfattar Sjö Dahl Lindgren i en slutdiskussion undersökningen av hur begreppet ”vildmarksromantik” formats och definierats i re-

lation till norrländsk litteratur från sent 1800-tal och framåt. Begreppet har till största del haft en starkt negativ laddning i reception och forskning och förknippats med världsfrånvärdhet och blindhet för sociala problem och samhällsfrågor, men kanske är det, menar hon, snarare föreställningar eller missuppfattningar om litteraturen i fråga än litteraturen i sig som kritiken handlat om. Avhandlingens analyser lyfter fram en samhällskritisk potential i de äldre texterna och pekar på släktskapet med folktroinfluerad och ekokritiskt intressant nutida litteratur.

Vad gäller avhandlingens disposition är denna å ena sidan väldigt logisk, med tydliga och informativa rubriker. Å andra sidan kan den upplevas som aningen otymplig. Just att indelning inte bara sker i kapitel, utan även i två delar gör vissa metatexter snåriga, till exempel (på s. 44) när delar, kapitel och själva kapitlens olika delar beskrivs. Det är också lite förvirrande att del två och kapitel 3 har samma titel, "De som bor i skogen". En effekt av dispositionen och hur den beskrivs är dessutom att man förväntar sig en ganska tydlig åtskillnad mellan del ett, där receptionen och begreppets utveckling behandlas, och del två som utgörs av litterära analyser. I viss motsättning till rubriker och metatexter ägnas dock redan i första delen ganska stort utrymme åt egna tolkningar av de äldre verken, vilket på det viset föregriper den kommande. Det är förståeligt att dessa insprängda tolkningar i viss mån behövs för att diskutera och analysera receptionen, men ibland tappar man som läsare orienteringen när tolkningsdiskussioner tar stort utrymme och recensionerna hamnar ganska långt i bakgrunden, exempelvis när det handlar om om Agrells noveller i *Nordanifrån*.

En annan kritisk synpunkt, som har både med disposition och med urval och avgränsningar att göra gäller vad som ägnas utrymme i forskningsöversikten. Äldre forskning om vildmarks litteratur som tas upp är främst Gösta Attorps avhandling om Pelle Molin från 1930, Thorsten Jonssons bok *Stor-Norrland och litteraturen* (1938), Gunnar Qvarnströms avhandling om Lubbe Nordström (1954) och Hans Granlids avhandling om Koch (1957). Av den nyare behandlas exempelvis studier av Anders Öhman, Anders Persson, Karin Edlund och Peter Forsgren. De äldre studierna är både en del av forskningsöversikten och det material som sedan analyseras, i egenskap av att ha bidragit till att skapa den i hög grad negativa bilden av vildmarksromantik. Här är det tydligt att det varit en svår avvägning – det är rimligt att verken har en plats både

i forskningsöversikt och analysavsnitt, men baksidan är att det blir en del upprepningar.

Något som däremot saknas är en kortfattad redogörelse för forskning som haft ett liknande syfte, att i någon mån revidera historieskrivningen i förhållande till olika strömningar och etiketter, som exempelvis Anna Williams problematisering av kvinnliga författares plats i litteraturhistorieskrivning och kanonbildning i *Stjärnor utan stjärnbilder* (1997). Här finns en parallell till Sjödahl Lindgrens projekt i det att författare och texter som inte varit i samklang med sin samtids litterära ideal ofta marginaliseras i efterhand. I den samtida receptionen kan finnas större plats för det som avviker, men litteraturhistorieskrivningens mekanismer gör att vissa för sin tid otypiska författare förses med stämplor som sedan reproduceras och gör att texterna fortsatt ses väldigt ensidigt. Ett annat exempel i sammanhanget är Linus Ljungströms avhandling, *Jordnära ordbrottningar* (2023), där begrepp som provinsialism, nyprovinsialism och hembygdsskildring problematiseras. Precis som vildmarksromantik har dessa etiketter fått en mestadels negativ klang och förknippats med verklighetsflykt och reaktionär romantik. Begreppen har också det gemensamt att det är verkens, och i viss mån författarnas, geografiska hemhörighet, som på ett förenklande sätt ställs i förgrunden, vilket skulle ha kunnat fungera som en produktiv jämförelsepunkt.

Vidare när det gäller urval av relevant tidigare forskning så anges (på s. 16) att studier om den primärlitteratur som analyseras ska tas upp och vad gäller de äldre verken sker utan tvivel detta, också som sagt eftersom denna forskning dessutom delvis tillhör det som analyseras. När det kommer till de mer nutida verk som behandlas i studien relateras de däremot i princip inte alls till tidigare forskning. Förklaringen ligger säkert i att det finns extremt mycket skrivet, inte minst om Ekman, som inte kan få plats, men något av det som lite mer specifikt relaterar till avhandlingsprojektet borde ha beaktats, om inte i forskningsöversikten så åtminstone i samband med respektive analys. Vad gäller Söderlunds *Hotet* har exempelvis Anna Salomonsson skrivit en artikel med ekokritiska och genreoretiska perspektiv, som kunde varit intressant i sammanhanget. I Marie Öhmans *Det mänskligas natur* (2015), behandlas bland annat *Rövarna i Skuleskogen* ur ett ekokritiskt och idéhistoriskt perspektiv med fokus på natursystematiken och Ekmans utforskande av en mekanistisk natursyn som innebär att naturen fränkänns egenvärde och moralisk sig-

nifikans, vilket i sin tur legitimerar exploatering. Detta är i hög grad i linje med Sjödahls Lindgrens analyser och en dialog med forskning som denna hade varit välgörande. Alternativt hade det varit på sin plats med en tydligare förklaring till de val, och bortval, som gjorts.

När det i sin tur gäller urval av skönlitterära verk argumenterar Sjödahls Lindgren väl för att hon inte har ambitionen att ge en heltäckande bild av all litteratur som kallats vildmarksromantisk, utan istället vill ha utrymme att gå på djupet med ett urval texter. Vad gäller de äldre exemplen förklaras att urvalsprincipen varit författarskap och texter som blivit representanter för den pejorativa termen vildmarksromantik och det betonas också att de ligger nära varandra i tid och att de ingick i samma diskussioner. Detta är en rimlig urvalsprincip, men man blir som läsare samtidigt nyfiken på alternativen. Det pekas på att det finns fler exempel på norrländsk litteratur som gör bruk av magiska inslag i en samhällskritisk kontext, som till exempel Olof Högbergs *Den stora vreden*, men som inte tas med i studien för att den inte kategoriserats som vildmarksromantik av tidigare uttolkare. På samma sätt väljs Per Hallström bort för att han blev mer positivt bemött och därmed undslapp etiketten ifråga. Här skulle man möjligen ha kunnat vända på det och se dessa författarskap som intressanta exempel i sammanhanget och alltså inte följa samma definition som de som använt begreppet pejorativt.

Urvalet nutida verk är relevant och motiveras väl. Det rör sig om romaner med en liknande tematik som de äldre texterna, med fokus på människa-djur-relationen och inslag av magiska väsen. Vad som däremot inte riktigt explicit görs är huruvida dessa verk är unika eller om det funnits många liknande att välja bland.

Beträffande teori och teoretisk begreppsanvändning så utgår avhandlingen alltså främst från modernitetsforskning och ekokritik. Det resoneras i några passager om hur postkoloniala perspektiv hade kunnat utvecklas i förhållande till diskussionen om de alternativa kunskapssystem som representeras av urfolk, men att detta inte riktigt fått plats. En viss förväntan i denna riktning skapas dock i det avsnitt som avslutar inledningen, "Historiska utgångspunkter: drömmar om Norrland", där exempelvis föreställningar om Norrland som en slags koloni med attraktiva naturtillgångar diskuteras. Ett postkolonialt perspektiv hade också legat nära till hands i samband med att den samiska kontexten berörs i vissa av textanalyserna, liksom

när fruktbara referenser görs till Jonna Bornemarks beskrivningar av modernitetens och rationalitetens övertro på sina egna kategorier och blindhet för andra tänkbara kategorier. Exempel på hur det postkoloniala perspektivet implicit tas i bruk är uttrycket "att tala tillbaka" och det liknande "se tillbaka", som används och kursiveras ett antal gånger i analyserna av Agrells och Molins texter. Formuleringarna leder tankarna till uttrycket "write back", som myntades av Salman Rushdie och sedan använts flitigt i postkoloniala analyser och även i titeln *The Empire Writes Back* (1989), ett portalverk inom postkolonial teoribildning. Sjödahls Lindgrens ordval riktar ljuset på hur subjektivitet och autonomi hos "den andre" skildras i texterna, även detta ett postkolonialt begrepp som används i avhandlingens diskussioner om Norrland som periferi gentemot ett centrum samt om djur i förhållande till människa. Denna teoretiska koppling hade med fördel kunnat synliggöras och fördjupas något ytterligare.

Möjligen kunde även ekofeministisk teori ha anlåtats mer explicit i tolkningen av vissa texter. Det beskrivs mycket träffande hur Ekman i *Löpa varg* problematiserar inte bara dikotomin människa-djur, utan också själva ansatsen att nå bortom den:

Berättelsen ställer frågan om det alls är möjligt att representera djuren och till vilket pris? Det är som att Ulfs värld å ena sidan återförtrollas i och med mötet med vargen [...] Å andra sidan framstår denna förtrollning som högst temporär i och med vargens död och Ulfs slutliga ställningstagande för gärningsmannen Kennet. (s. 209)

Frågan om representation är komplicerad och det går aldrig att helt frigöra sig från ett antropocentriskt perspektiv och beskriva djurs upplevelse på ett rättvisande sätt. Detta förtar inte den viktiga ansatsen att ändå försöka rubba på dikotomier och makthierarkier. Vad gäller problematiseringen av slutet i *Löpa varg* tycker jag dock att man kan se på det lite annorlunda än Sjödahls Lindgren gör, just med hjälp av det ekofeministiska perspektiv som finns implicit i avhandlingen i och med referenserna till Plumwood. Att den skyldige slipper stå till svars för att han dödat vargen behöver inte nödvändigtvis ses som att hierarkin människa-djur befästs, utan mer som ett framhållande av att det inte är en enskild, svag och lättpåverkad individ som är problemet, utan snarare de mer övergripande patriarkala strukturerna. Det som problematiseras i *Löpa varg* är kanske främst ett manlighetsideal som inbe-

griper aggressivitet, glorifiering av våld, förakt för känslsamhet och "femininitet" och som också går hand i hand med hänsynslös exploatering av platser, natur och människor.

Ytterligare en tolkningsfråga gäller "Historien om Gunnel", där det å ena sidan beskrivs att Gunnel varit med om ett övergrepp, men å andra sidan talas om "sagosommaren" och att sorgen över att hennes "sommarmkung" inte kommer tillbaka utan bara skickar pengar är det som knäcker henne. Mot-sägelsen finns i själva novellen och man kan eventuellt uppfatta det som att texten helt enkelt inte är så välkomponerad. Oavsett hur man ser på den saken skulle den kluvna bilden av Gunnel med fördel kunna länkas till det som i avhandlingen diskuteras i termer av att vissa perspektiv saknas i verken. Endast i skildringarnas marginaler skymtar de som *inte* hade det bättre före det moderna intåg, som kvinnor och svårt fattiga. Avhandlingens analyser visar tydligt på de äldre texternas kritik av moderniteten och allt som går förlorat i och med den. Sjö-dahl Lindgren framhåller dock att det inte är någon entydig idealisering av det förmoderna som skrivs fram och hon argumenterar för att texterna implicit försöker utmejsla alternativa förhållningssätt, som en vägran att inordna sig och som olika former av tyst motstånd. En problematisering sker också av det ideal om fysisk och mental styrka som återkommer i många av skildringarna, som stor duglighet, att aldrig klaga, att kunna föda barn under en gran och sedan fortsätta med vedhämtningen. Att det var stor risk att dö av graviditet och förlossning framskymtar dock lite i Molins "En ringdans". Här hade det varit intressant med en mer explicit diskussion om huruvida det finns någon kritik av baksidorna av det förmoderna i texterna eller om det mer är något man som (nutida) läsare kan tolka in.

En viktig del av den ekokritiska analysen behandlar hur relationen mellan människa och djur skildras. Ett slående exempel är Molins "En ringdans medan mor väntar" där en man, med det symboliskt intressanta namnet Salmon, hamnar i slagsmål med en björnhona när han springer efter hjälp till sin frus förlossning. Dels blir han i detta möte, som Sjö-dahl Lindgren skriver, "avklädd sin roll som jägaren, vildmarkens besegrare – det moderna mänskliga subjektet [...] Han blir villebråd och flyr" (s.199). Dels visar det sig att de två slåss av liknade orsaker – skydda sin unge respektive rädda sin fru och sitt ofödda barn. I analysen refereras till andra uttolkare, exempelvis Claudia Lindén, i

vars läsning Salmon ser björnen som ett monster, men när han dödat björnhonan och uppträckt hennes unge inser att det är han själv som är monstret. Sjö-dahl Lindgren återknyter också till Plumwood och hennes beskrivning av hur distinktionen mellan människa och djur som två fundamentalt skilda kategorier är gammal och väl etablerad i den västerländska kulturen. Analysen visar på ett nyanserat sätt hur novellen problematiserar denna dikotomi mellan människa och djur, liksom benägenheten att från mänskligt håll göra djuren till monster.

Många intressanta exempel på destabilisering av gränsen människa djur lyfts fram och en aspekt som adresseras är också att det i många texter görs skillnad mellan vilda djur, som har agens, och domesticerade djur, som inte har det. Sjö-dahl Lindgren skriver att det är framför allt är möten med vilda djur som skildras och som i någon mån återförtrollar en avförtrollad värld, medan de tama inlemmas i kulturen och tycks förbli objekt. Hon lyfter i sammanhanget fram en passage i Nina Wähäs *Testamente* där det skildras hur fadern, Pentti, förgriper sig på korna vilket Hirvu ser, men inte förmår göra något åt. Tolkningen landar i att bara vissa djur, de vilda, tillskrivs subjektivitet och värde och därmed ifrågasätts om texterna verkligen är så kritiska mot antropocentrism och dikotomi-tänkande. Här kan det dock finnas andra tolkningsmöjligheter. Hirvu förstår och uppfattar kornas vädjan om hjälp, men eftersom han lever i skräck för fadern förblir han passiv, till skillnad från när han vid ett annat tillfälle kommunicerar med och hjälper en lidande sparv. I en sådan läsning visar skildringen snarare på den extrema utsattheten hos djur som är i människors våld, vilket snarast då kan ses som en viktig del av kritiken mot dikotomin.

När det gäller *Testamente* pekar Sjö-dahl Lindgren också på att djurets röst här, till skillnad från i *Löpa varg*, faktiskt gestaltas. Detta sker i samband med Hirvos möte med sparven, vilket illustrerar en uppluckring av föreställda gränser mellan människa och djur. Här signaleras jämbördighet, men Sjö-dahl Lindgren menar samtidigt att det romanen visar är att bara genom att avvika från kategorin "människa" på det sätt som den udda gestalten Hirvo gör, är det möjligt att träda in i det som är "natur". En kritisk fråga man kan ställa sig är då om en problematisering av dikotomin nödvändigtvis innebär att man förnekar olikheter. Snarare kan det handla mer om att visa glidningar på en skala och att det inte finns några knivskarpa gränser. I några fall tycker jag alltså att Sjö-dahl Lindgren lä-

ser vissa texter väl misstänksamt, men i stort visar hon i avhandlingen på ett mycket bra sätt hur en modernitetskritik, och kritik mot idén om ett mänskligt subjekt som dominerar och exploaterar naturen, på olika sätt kommer till uttryck i de verk som behandlas.

En brännpunkt i avhandlingen utgörs av det centrala men notoriskt svårhanterliga begreppet vildmarksromantik. Sjödahl Lindgren genomlyser förtjänstfullt hur termen använts i olika sammanhang, men går som jag uppfattar det inte helt till botten med det tvådelade begreppet som sådant. Vildmark (wilderness) har beskrivits som en av de återkommande troperna i berättelser om människans relation till naturen (Garrard 2023). De mest omedelbara associationerna handlar om orörda skogar, berg, floder, öknar och träsk. Det rör sig alltså om ganska tydliga, storslagna landskapsbilder som utmärks av en i alla fall synbar frånvaro av mänsklig aktivitet och inverkan. Inte minst den nordamerikanska litteraturen är rik på vildmarksskildringar och då med starkt fokus på det orörda landskapet som i olika grad sedan betvingas av människan, ofta i manligt, västerländskt kodade berättelser. När efterledet ”romantik” hakas på vildmarkslitteraturen i denna anglosaxiska kontext är det antingen knutet just till en problematisk vit manlighetsnorm eller, i nyare sammanhang, berättelser om att finna sig själv i naturen. Det sistnämnda fenomenet berörs av Sjödahl Lindgren på ett intressant sätt i samband med resonemang kopplat till Anthony Carrigans *Postcolonial Tourism* (2011). Tankar väcks dock om huruvida begreppet vildmarksromantik, bortsett från att det använts på ett som avhandlingen visar orättvist negativt sätt, egentligen är helt och hållet träffande i förhållande till avhandlingens material. Intrycket är att Sjödahl Lindgrens analyser främst tar fasta på romantik i bemärkelsen magiinslag, medan den tidigare kritiken av verken snarare fokuserat på romantik som nostalgi och falsk idealisering av en plats och tillvaro. Denna skillnad i tyngdpunkter vad gäller romantikaspektens laddning bidrar till en viss känsla av vaghet i framställningen. Detsamma gäller i någon mån frågan om vilken slags vildmark som avses. I många av de verk som avhandlingen behandlar fungerar den egentliga vildmarken främst som en fond. Det påpekas att ”Historien om Gunnel” är den text som mest av alla stämplat Molin som vildmarksromantiker, men samtidigt att novellen även har kallats ”fäbodromantik”. Kanske är det faktiskt mer av kulturlandskap, med betesmark och sätervallar, än vild-

mark som syns i denna och flera av de andra texter som avhandlingen studerar.

Avhandlingen igenom märks en viss ambivalens, bland annat i en vacklan mellan att tala om ”vildmarksromantik” och ”så kallad vildmarksromantik”. I slutdiskussionen argumenteras för poängerna med att anamma kategorin, ge den en ny innebörd och ”försöka uppvärdera litteratur som skriver om naturen [...] på ett icke-realistiskt sätt, och bjuder motstånd till en hierarkisk natursyn” (s. 226). Samtidigt anger Sjödahl Lindgren att hon inte är fullt övertygad om att vildmarksromantik är den bästa kategorin att använda, med det baggage den har, men att hon ändå velat ”pröva det som ett experiment”. Begreppets svår fångade status anas också i avhandlingens titel och framsida – bilden visar en dramatisk natur i form av en vilt forsande älv, men också pågående timmerflottning, alltså både det vilda och det industrialiserade landskapet. Denna dubbelhet syns däremot inte i titeln och på sätt och vis hade det varit mer rättvisande mot de analyser som görs om avhandlingens undertitel hade varit ”Om vildmarksromantik och civilisationskritik i norrländsk litteratur”.

Det kvarstår att begreppet skaver lite, men så kan det få vara – det inbjuder till att diskussionen går vidare. Det är sympatiskt och ärligt att ambivalensen och den prövande hållningen diskuteras och jag tycker att Sjödahl Lindgren i stort lyckas mycket väl med sitt experimentet, att belysa ”en civilisationskritisk linje hos norrländslitteraturen som helhet, där vildmarksromantik kan ses som en dimension, eller ett sätt att vid den tidpunkten skriva på, motvalls gentemot moderniteten och dess uttryck” (s. 226). Avhandlingen är ett imponerande, välskrivet och viktigt bidrag till forskningen om en tradition och en rad verk som både är litteraturhistoriskt och ekokritiskt högintressanta.

Åsa Nilsson Skåve

Maria Trejling, *Creaturely Metaphors in D. H. Lawrence, H. D., and Virginia Woolf*. Stockholm University. Department of Culture and Aesthetics, Stockholm University. Stockholm 2025.

The task of the reviewer involves a particular kind of response—a gesture that is at once evaluative and ethical. In *The Animal That Therefore I Am*, Derrida reflects at length on the question of what it means to “respond”, as opposed to merely to react,